

Ukraina keeruline väljakutse: kuidas saada tagasi oma maa ja inimesed?

Tiit Tammaru

Möödas on enam kui 600 päeva Venemaa sõjalisest sissetungist Ukrainasse. Selle tulemuseks on suurim Teise maailmasõja järgne põgenikevool peamiselt Euroopa riikidesse. Iga sõda venitav päev süvendab nii põgenike, vastuvõtivate riikide kui ka Ukraina ees seisvaid dilemmasid. Vastuvõtivate riikide ja põgenike jaoks on põhiküsimus: kuivõrd tugevalt lõimuda ja siduda elu uue kodumaaga.

Ukraina seisab aga veelgi keerulisema väljakutse ees. Püüdes saada tagasi võimalikult palju okupeeritud territooriumi, kasvab iga kuu ja aastaga risk, et jäädakse ilma paljudest riigist lahkunud põgenikest, kes on oma elu sisse seadnud uuel kodumaal.

ÜRO põgenikeagentuuri (UNHCR) hinnangul elab väljaspool Ukrainat tänase seisuga ligikaudu kuus miljonit sõjapõgenikku. Kokku hindab agentuur põgenike arvuks maailmas 35 miljonit ehk pea iga kuues põgenik on pärit Ukrainast. Riigist on sõja algusest lahkunud pea iga seitsmes ukrainlane. Kõige enam on sõda pillutanud Ukrainast pärit inimesi Venemaale, Poolasse ja Saksamaale.

Siseministeeriumi andmetel on sõja algusest Eestisse sisenenud 83 000 ukrainlast plaaniga lühemaks või pikemaks ajaks siia elama jääda. Eestist on varjupaika taotlenud ligikaudu 50 000 sõjapõgenikku ning kehtiva tähtajalise elamisloa on saanud 35 833 Ukraina põgenikku. Kuna viimase rahvaloenduse ajal oli Eestis 28 000 ukrainlast, on sinne ukraina kogukond kahe aastaga enam kui kahekordistunud.

Ukraina põgenikud on ühelt poolt sarnased teiste maailma põgenikega, kes on sunnitud otsima sõja eest varjupaika turvalisematest riikidest. Põgenemine on alati seotud suurte inimlike kannatuste ja stressiga. Samuti on sarnane see, et valdav osa põgenikest leiab omale pelgupaiga kodumaale lähedal asuvatest riikidest. Siit edasi aga sarnasused lõppevad. Saabujate seas on ülekaalus naised ja lapsed. Kui enamik maailma põgenikest elab keskmise või madala sissetulekuga riikides, siis Ukraina põgenikud on leidnud varjupaiga endast olulisemalt kõrgema sissetulekuga riikides, kuhu rännati arvukalt juba enne sõja algust. Nii on nii mõneski vastuvõtvas riigis ees suuremad või väiksemad ukrainlaste kogukonnad. Ühtekokku elas Euroopas sõja eel ligikaudu 1,5 miljonit ukrainlast.

Ukraina põgenike vastuvõtmine on olnud paljudes riikides oluliselt soojem kui seda on nähtud varasemate põgenikelainete puhul. Varasema kogemuse järgi ei ole täitunud eeldus, et põgenikud lahkuvad hiljem tagasi kodumaale. Nii pööratakse vastuvõtvides riikides Ukrainast saabunud põgenike kohesele lõimumisele suurt tähelepanu. Tulijatele on alati eriti suureks probleemiks töö leidmine. Euroopa Liit on selles osas võtnud toetava hoiaku ja soosib Ukraina põgenike kiiret jõudmist liikmesriikide tööturule. Eestis on töö saanud enam kui pooled tööealistest ukrainlastest.

Eestisse saabujate osas saab teha veel kaks olulist tähelepanekut. Ukraina sõjapõgenike puhul on esile toodud kõrget haridustaset. Hariduse teema on siiski pisut mitmetahulisem, kui esmapilgul paistab. Nimelt vastab tõele, et saabujate seas on palju kolmanda (gümnaasiumi järgse) haridustasemega inimesi, kuid selle rühma sees on siiski arvukalt kutsehariduse omandanud. Ülikooliharidus on ligikaudu kolmandikul ehk enam kui Nõukogude ajal saabujate ja nende laste seas, kuid vähem kui sõja eel Eestisse saabunud ukrainlastest uussisserändajate seas.

Saabunud on oluliselt muutnud ka Eesti keelepilti. Kui eristada ukrainlaste kogukonnas neli rühma ehk nõukogude ajal saabunud, nende lapsed, uussisserändajad enne sõda ja sõjapõgenikud, siis ukraina emakeelega inimeste osakaal on kõige suurem just sõjapõgenike seas ning kõige väiksem Nõukogude ajal Eestisse saabunute laste seas. Kaks sõjapõgenikku kümnest peab oma emakeeleks ukraina keelt.

Arvestades kõiki toodud tegureid – sõja venimine, pelgupaiga leidmine kõrgema elatustasemega riikides, üldiselt soe vastuvõtt, kiire sisenemine tööturule, suur laste osakaal saabujate seas – on üpris tõenäoline, et sõja venimisel jäävad paljud põgenikud elama vastuvõtvasse riikidesse. Tagasirände alaste uuringute sõnum on siinkohal samuti selge: juba mõned aastad elu uuel kodumaal vähendab oluliselt soovi naasta kodumaale. Saksamaal selle aasta juunis ja oktoobris läbi viidud küsitlused näitavad selliseid suundumusi ka Ukraina sõjapõgenike seas. Ukrainal on võimalik tagasi saada nii oma okupeeritud alad kui ka välismaale põgenenud kaasmaalased, kui suudetakse sõjatandril võimalikult kiiresti edu saavutada.

Need ja teised teemad tulevad arutlusele 24. oktoobril KUMUs toimuval järjekordsel rahvusvahelisel rändekonverentsil „Hariduse ja kohalike kogukondade roll lõimumises“.

[Ilmunud ajalehes Postimees 21. oktoobril 2023](#)